

8. 10. 1918. g.

mirna

AV

Psihologični paralelizem

s posebnim ozirom na motiv slov. narodne pesmi.

Spisal Ivan Prijatelj.

Človek sprejema slike iz zunanjega sveta. Za vse te slike nosi okvir v sebi, vsem tem slikam je merilo on sam. Nehote prenašamo svoje življensko zavedanje, izražajoče se zlasti v gibanju, tudi na ostalo prirodo, kjerkoli vidimo gibanje, torej dejanje. Zato dajemo pogosto predmetom zunanje prirode človeške attribute. Taki predmeti so seveda zlasti živali, ki najbolj spominjajo na človeka, potem pa tudi rastline, ki se rode, zelené, cvetó in se priklanjajo v vetru. Solnce se zdi, da vzhaja in zahaja, veter da goni oblake, potok golči, ogenj liže drva ter jih požira: organski in neorganski svet živi — v človeku.

Tak pogled na svet se imenuje animističen. Javlja pa se najpogosteje v pesniškem vstvarjanju. Z ozirom na pesniški stil ga imenuje Aleksander Veselovskij, razpravljajoč o njega poetičkih formah — psihologični paralelizem.¹⁾ V njem se ne izenačuje, tudi se ne primerja, ampak svoje razpoloženje, proces svoje duše stavi človek paralelno poleg na zunaj sličnega procesa v prirodi.

Psihologični paralelizem, ki torej temelji na prispodabljanju subjekta z objektom in narobe, je služil že prvotnemu človeku pri tvorjenju besed, dandanes pa se ga poslužuje zlasti pesnik, da ž njegovo pomočjo plastičneje izraža svoja čuvstva. Prvotni človek je podobne si pojave imenoval z izrazi istega debla. Tako so v deblu „mar“ predstave trenja, boja, uničevanja, in iste predstave so v izpeljankah: mors, mare, *узривати*, mahlen, mleti . . . celo vrsto prikazni je združil človek pod enim nazivom in sicer na podlagi psihologičnega paralelizma. Kasneje so potom paralelizma nastajala taka nazivanja, kakor so: „koža“ za lubje

¹⁾ Prim. A. N. Veselovskij, *Психологический параллелизм и его формы в отражениях поэтического стиля* v *Žurnalu min. nar. prosv.* 1898, Nr. 3. otd. 2.

(tudi pri starih Indih), „očesce“ na trti = popek (Grki so govorili o ὀφθαλμὸς ἀμπέλου, ὁ φυτόν), gore imajo pri nas „hrbte“, kakor so jih imele pri starih (tudi v gršč. τράχηλος ὄρους; prim. dalje κάρζ, πούς, ῥάχις, κέρζς). Drevo pije z „nogo“ — korenino (ind.), njega veje so „roke“ (ind., tudi lat. brachia arborum, franc. branche, it. branca), Horacij imenuje listje arborum comae.¹⁾

Živeč v stalni zvezi s naravo pa je začel človek kmalu imenovati tudi pojave na sebi z izrazi, vzetimi od naravnih predmetov. Ruska narodna pesem imenuje les „stoječi“, a Srbohrvatje imajo izraz „dupkom puno“ (dub = drevo sploh). Vuk razlaga izraz v svojem slovarju: „dupkom puno, wann das Zimmer so voll ist, dass alle aufrecht stehen müssen“, torej kakor drevje v gozdu.²⁾

Osnovni znak psihološkega paralelizma je naiven pogled na naravo. In v tem se snideta prvotni človek in moderni pesnik. Lahko trdimo, da glede sredstev, ki se jih je posluževal prvotni človek pri tvorjenju in množenju svojih nazivanj, ne loči prvega in zadnjega človeka bogve kak prepad, ampak med obema dušnima organizmoma so zveze. Taka zveza je animističen pogled na svet.³⁾ In zanimivo je, da je animizem, ki leži v osnovi nekaterih nazivov, čisto analogen psihološkemu paralelizmu naše lirike. Oba izhajata iz čustva, ki bi se moglo imenovati lirični čut.

Lirični čut umetniško pretvarja afekt in sicer na ta način, da ga objektivira, da ga gleda in ga pokaže na kakem predmetu v naravi.

Potem šele, ko je afekt objektiviran, vpodobljen, takorekoč viden, je vstanu pokazati se v svoji polni plastiki in luči. Da rabim primero: Otrok, ki se je urezal, ne bo morebiti jokal vsled bolečine, po navadi vdari šele v jok, ko zagleda kri. Turgenjev ima, če se ne motim, prizor, ki v njem žalujejo znanci ob mrliču; samo eden izmed njih ne kaže nobenega sledu žalosti, kakor da bi mu smrt pokojnikova ne šla k srcu, kakor da bi sploh ne verjel, da ima mrliča pred seboj. Zdajci vidi lesti muho preko mrličevih napol odprtih oči, in mahoma ga oblijó solze. Jacobsenov Henning (v noveli „Strel v megli“) je ustrelil tekmeca Brydeja, pa je čisto hladen. Toda ko polože truplo na voz, in mrtvečeva glava omahne in z zamolklim glasom vdari ob deske, se Henning malone zgrudi v nezavest.

Treba je, da vidimo s svojimi telesnimi očmi notranji baekt takorekoč upodobljen na kakšnem vidnem predmetu, da

¹⁾ Veselovskij l. c. str. 2.

²⁾ Daljše primere glej pri Potebnji, О СВЯЗИ НЕКОТОРЫХЪ ПРЕСТАВЛЕНІЙ ВЪ ЯЗЫКѢ. Fil. zapiski, 1864, zv. III. str. 140.

³⁾ Beri knjigo Świętochowskega: Poeta jako człowiek pierwotny. Kraków 1897.

ga vsprejme celega naša dojmivost. In sposobnost upodobiti afekt označuje pred vsem pesnika. Pravi pesnik ničesar ne popisuje, ampak stavi vse pred oči. Ali tudi on se mora posluževati besed. Besedna oblika pa je skromna nositeljica skromne in omejene vsebine. Oblika je namenjena očem, ušesom, vsebina besede naši dojmivosti. Najprej slišimo ali čitamo besedo, potem šele preneso njeno vsebino naši čuti razumu. V pospešenje tega procesa se pesnik poslužuje prisposob, figur. S tem pridobi toliko, da mu ni treba posameznih potez imenovati druge za drugo, ampak poslušavec ali čitatelj jih vidi vse hkratu, in vtisek, ki ga je dobil, je poln in plastičen. V pripovedovanju z besedami bi polagoma slikali podobo, v prisposobi jo naenkrat odgrnemo. Prozaik pripoveduje v strogo logičnem zaporedku, on stavi poslopje pred našimi očmi počasi kamen na kamen, slika nam podobo potezo za potezo, omenjajoč s posebno besedo vsako podrobnost. Pravi pesnik pa imenuje samo glavne poteze s podobo, ki se v nji potem pokažejo postranske poteze same od sebe. To dosega s pomočjo prisposob, metafer, takozvanih „močnih izrazov“. Pravi pesnik jemlje izraze od analognih prikazni iz prirode, pri katerih se ne krije samo glavna poteza s potezo njegovega afekta, ampak so tudi stranske poteze take, da izpopolnjujejo in osvetljujejo podobo. Od pesniškega jezika torej zahtevamo, da tako govori, da v istem hipu, ko slišimo izraz, obenem vidimo podobo.

S takimi prisposobami razpolaga posebno narodna pesem. Prirodni človek, v čigar življenju ne prevladuje tolikanj razum, kakor čuvstvo, vidi brez natezanja fantazije v prirodi vsa svoja razpoloženja upodobljena. Svoja čuvstva nosi v obdajajočo ga prirodo in v nji išče povsod izrazov svoje notranjosti. Okrog sebe vidi samo to, kar odgovarja njegovemu dušnemu položaju. Ko je vesel, cela priroda ž njim vriska. Sv. Frančišek Asiški, svetnik ljubezni, je videl v celi prirodi vsepovsod razlito neskončno ljubezen božjo. Ravno to prenašanje samega sebe v prirodo poseblja zunanje predmete, in v njem temelji antropomorfní proces človeškega naziranja. — Recimo: človek je žalosten, in zdi se mu, kakor da bi vsi predmeti okolo njega žalovali. Brezo vidi, javor, ki se upogibljeta pod vetrom. Tudi on od žalosti poveša glavo. Pri tej priči vidi svojo žalost v drevesu. To je prenos. Sedaj sledi novi vtisek. Svojo žalost vidi takorekoč na lastne oči pred seboj, in bolj hudo mu je. Drevo nagovori z besedami:

Не хилися березоньку (явороньку)! (Pogosto v malorus. pesmi.)

Bolj ga peče zdaj njegova rana. Kloneče se drevo mu stavi žalost naravnost pred oči in mu tako še bolj množi boleost, kakor izrecno pravi maloruska pesem:

Та не хилися сосно, бо й такъ мені тошно;

ali:

Та не хилися гілко, бо й такъ мені гірко.

Na ta način si moremo razlagati tako pogosto se ponavljajoče take in enake začetke slovanskih narodnih pesmi:

Ой не шуми луже ти зеленой гаю,
Не завдавай сердцю жалю,
бо я въ чужімъ краю.

ali:

Ой не шуми, мать зеленая дубровушка . . .

V takih pesmih je izražen notranji afekt v višji meri, kakor v onih, ki se v njih prirodni predmet naravnost ne nagovarja, v onih, ki se začenjajo s sliko iz prirode, in je šele na to sliko naslonjena subjektivna pripoved. Na pr.

Ой у полі билина, її вітеръ колише,
горе-жъ мені на чужині, ажъ мій духъ не дине.

ali:

Ой поросла запорожжя густими лозами,
облилися запорозці дрібними слезами.

Tako postane umevno, zakaj se zlasti lirične pesmi vseh narodov tako pogosto začenjajo s kako sliko iz prirode. V srednjeveški nemški poeziji so se razvile celo stalne pesniške formule, ki začenjajo vsako pesem in se ohranjajo od rodu do rodu v neizpremenjeni, stalni obliki. Nemški literarni zgodovinarji jim pravijo „Natureingang“. Srednjeveški nemški „Natureingang“ se deli v pomladnjepoletni in zimski. Prvi opisuje po navadi majsko okrašeno prirodo. Najpogostejši so stih:

Kommen ist ein wunneclicher meie,
zergangen ist der winder chalt (lanc) . . .

O nemškem „Natureingangu“ so pisali obširno: v. Liliencron (Zs. f. d. Alt. 6, 78), Burdach (ibid. 8, 48), Uhland (Schr. III, 381). Da se nahaja isti pojav tudi v pesmih drugih narodov, je moral Nemce opozoriti šele Scherer (Anz. I, 199). O „Natureingangu“ slovanskih narodnih pesmi je razpravljaj Veselovskij v recenziji „Sbornika“ Čubinskega. Nemški izraz je pridržal.

„Natureingang“ ni nič drugega nego poseben in jako značilen pojav psihološkega paralelizma. Videli smo, kako tesno je navezan lirično čuteč in pesni snujoč človek na prirodo, ki mu je sedaj ozadje za slike njegovega duševnega življenja, sedaj plastičen in voljen materijal, da vanj oblači podobe svoje

domišljije. „Natureingang“ ni samo primera iz prirode, ampak je nekaj uvod pevecov, da se v njem razmahne, da pride v njem v potrebno razpoloženje. Dobro ga označuje ruski učenjak Potebnja, ki ni bil samo odličen slovničar, ampak tudi tenkočuten presojevalec narodne pesmi: „Tako priljubljeni začetki s prisposodobami niso nastajali prvotno iz kakšnih artističnih namenov, tudi niso bili namenjeni, da delujejo na slušatelja, ampak potekli so iz notranje potrebe peveca: to je razmah, ki ga je delala misel v ta namen, da se polasti predmeta, ne dostopnega mu tako naglo.“

V psihološkem paralelizmu je iskanje sozvočja, iskanje osebnega v prirodi. In v tem je ona strastnost, oni žar in patos, ki označuje pesnika. Želja je to, izraziti nekaj, kar je nepoznano in težko izrazljivo. Poezija dobiva od tu svojo plastiko, pokrajina človeško vsebino. Isti psihološki proces je to, ki je nekdanj odgovarjal na prva boječa vprašanja misli, isti poskus združiti se s prirodo, projicirati se v njene skrivne prostore in — kakor pravi Veselovskij¹⁾ — pogosto tudi isti rezultat: ne znanost, ampak poezija.

*
*
*

Sopostavljanje subjekta z objektom v narodni, kakor tudi v pravi umetni pesmi ne temelji v popisovanju, ampak v hipni plastiki, v impresionizmu. Obrisi rastline, nahajajoči se v neprestanem oblikujočem gibanju, se zde na prvi pogled podobni živim postavam; prav tako tudi sence v mesečni noči. Ne predmeti, ampak osebe so pred nami, in te osebe živé. — Na tak način so nastala potom paralelizma starodavna verovanja o postanku človeškega rodu. Človek, ki je prenašal življenjski princip v zunanji svet, je veroval, da so njegovi predniki nastali iz kamenja (grški mit), da so izišli od zveri (verovanje, razširjeno po srednji Aziji, pri severoamerikanskih rodovih in v Avstraliji), da so se razvili iz rastlin. Sem spada pravljica, ki jo čitam pri Čubinskem:²⁾ Bog je iz rože vstvaril ženo in jo položil poleg Adama. Ali ko je Adam uvidel, da žena ni taka kakor on, je rekel Bogu: Nečem žene iz cvetu, jaz bi rad tako ko sem jaz. Nato je poslal Bog Adamu trdno spanje in vzel spečemu eno rebro in naredil iz njega Evo. — Tu je svetopisemska povest spojena s prastarim mitom. Podobne starodavne pravljice imajo še dandanes divji narodi. Veselovskij našteva rodove Siu, Damaré, Leni-Lenane, Jurkase, Bazuto, ki imajo vsi drevo za svojega praotca. Amazulu pripovedujejo, da je prvi človek zrastel na trstu, očak Frigijcev pa je izišel iz mandeljnovega

¹⁾ Ž. M. N. Pr. 1. c. str. 80.

²⁾ Матеріалы и изслѣдованія, I, 145.

drevesa. Oddaljen sled tega verovanja je vera v oplodujočo moč rastlinskega semena, ki more nadomestiti moško seme.¹⁾

Pa tudi obratni proces psihologičnega paralelizma srečavamo pogosto: človek se izpremeni v drevo ali v cvetlico; Daphne v lavoriko, Syrix v trst, Faetonove sestre, Helijeve (Solnčeve) hčere, v topole. V pastirski pesmi dalmatinskega pesnika Petra Zoranića (* 1508) „Planine“ se nesrečni zaljubljenca izpreminjata po smrti v cvetlice, rastline in vire. Primerjaj tudi bajke o cipresi, narcisu, hiacintu. Obpotna cikorija (nem. Wegewarte) je bila ženska, ki je čakala svojega ljubega pri potu (Jac. Grimm, Mythologie, 707). V nemški narodni pesmi joka deklica po ubitem ljubčku celih sedem let. Mati ji prigovarja, naj že neha enkrat plakati. Hčerka pa ji pravi:

Eh' als ich lass das Weinen stehn,
will ich lieber auf die Wegscheid gehn,
eine Feldblum dort zu werden.
Vormittags will ich schön aufblühn,
nachmittags will ich traurig stehn.
Wo alle Leut vorüber gehen,
da will ich immer traurig stehen.

(Meinert, Alte deutsche Volkslieder des Kuhländchens, str. 57.)

Pri Čubinskem (l. c. I, 82) berem naslednjo pravljico: Bila sta brat in sestra, ki sta se odpravila po svetu. Dolgo let se nista videla, naposled sta se sešla, a nista se več spoznala. Med tem se je sestra bratu priljubila, tako da sta se vzela. Nato pa sta izvedela, da sta brat in sestra. Začela sta se sramovati, in brat je rekel sestri: „Sestra, pojdiva na polje in se posejajva. Ti boš lilast cvet, jaz pa rumen.“ — Kostomarov²⁾ pripoveduje drugo malorusko pravljico o deklici, ki je tako dolgo čakala na stepni mogili svojega kazaka, da se je izpremenila v topol. — Obpotna cikorija se imenuje česki „čekanka“. Naslednja česka pesem: „Čekanko u cesty! — trhám tě pro štěstí: — abys' mi milého popřála, — kterého 's nadarmo

¹⁾ Pri Sobotki (Rostlinstvo v národním podání slovanském. V Praze 1879, str. 299) berem naslednjo pesem o grahu (iz poljske zbirke Vaelava z Oleska):

Dejže mi hrachu, má nejmilejší;
jestli mi nedáš, to mi dá jinší.
— Dala bych ti hrachu, však bojím se hříchu,
bych se nedostala do lidského smíchu.

Rusi pravijo o nosni ženski: ПОКУПАЛА ГОРОШКУ, srbska nar. pesem, da je jedla bob. Ruski junak Pokati-gorošek je bil spočet iz grahovega semena, ki ga je pojedla njegova mati. Od tod navada novoročenca posipati z graham. Isto moč ima tudi hmelj. Karamzin pripoveduje, da so Helena, hčer Ivana III. Vasiljeviča, ob poroki z velikim knezom litavskim Aleksandrom v Vilni bojarinje posipale s hmeljem. Nadaljne primere glej pri Sobotki.

²⁾ Объ истор. значении русской народной поэзии. Harkov 1843, str. 2.

čekala“, priča, da imajo tudi Čehi pravljico o metamorfozi „Wegewarte“.

Takih metamorfoz so slovanske pravljice zelo bogate. J. Grimm misli (v razpravi „Über Frauennamen aus Blumen“), da so nastala slovanska ženska imena Jela, Grozdana, Ruža, Jagoda itd. na osnovi takih naziranj. Obratno pa so sledovi takih pravljic v človeških imenih, ki jih nosijo pri vseh narodih nekatere cvetlice. — Sled identificiranja človeka z rastlino je tudi v veri, da cvetlice, vsajene za koga, uvenejo ob dotičnega smrti. Slovensko dekle sadi pri odhodu ljubljenega mladeniča rožmarin in ga hodi gledat vsak dan. Ako uvene, je to znamenje, da je njen ljubi v tujini umrl ali se ji izneveril. Tako dela tudi slovaška deklica. Primeri naslednjo pesem:

Zasiala som rozmarinček — nežišiel:
sl' ubil mi prist' najmilejši — neprišiel.

Grški mladenič ne more več prenašati turškega nasilstva in postane kleft (hajduk). Predno se poslovi od matere, jo prosi, naj vsadi rožo in črn nagelj in naj ju poliva s cukreno vodo in mošusom. Odhajaje ji reče: „Dokler cvetice cveto, vedi, da sem še živ in se bojujem s Turki. Ako se osujejo, vedi, da sem ubit ali ranjen, in obleci se v črno.“

Taka in enaka verovanja so razširjena pri vseh narodih. Jaz jih nimam namena naštevati dalje, zato ker se hočem dlje časa pomuditi pri enem primeru psihologičnega paralelizma v slovenski nar. pesmi, pri motivu o cveticah, ki izrasteta iz groba dveh ljubimcev in se združita nad njim.

* * *

Slovenska narodna epika pozna štiri pesmi s tem motivom, ako odštejemo pesem „Prevarjenih ljubimcev smrt“ (št. 244 pri Štreklju) in št. 740, ki sta prvotno srbski (prim. Vuk I, 242, [244] in 341). Izmed teh štirih se je slovenskemu narodu najbolj priljubila „Od študenta“. Štrekelj navaja inačice s Koroškega, iz štirih krajev na Štajerskem, iz sedmih na Kranjskem in eno celó iz slovenske Benečije (št. 726—739).

Študent je obljubil ljubici, da jo bo vzel v zakon, a staršem svojim, da bo stopil v duhovski stan. Neke nedelje jutro jo povabi, naj pride v cerkev v nevestini obleki. Ako ga bo videla priti z rožo v roki, — ji pravi — naj se pripravi na poroko; ako bo pa stopil pred oltar s kelihom v roki, naj vé, da je stopil v duhovski stan. Mladič prinese kelih v roki. To tako porazi deklico, da sredi nove maše umrje. Z besedami: „Če si

ti umrla zavoljo mene, jaz umrjem zavoljo tebe“ se zgrudi ob nji tudi mladenič, določivši poprej, naj pokopljejo njega na eno, njo pa na drugo stran cerkve. Izpolnijo mu željo, in pesem pravi:

Wen ž nečawa γraba rase
na rdějče γajtraže,
wən iž nēnwa γraba rase
na bīla lilije.
Kādr sta na wərth tūrna prrāsli,
sta se lpū prijél,
wən z γraba sta se zdrli,
sta pa w nebīesa šli (št. 734, str. 663).

Druga sēm spadajoča pesem je pesem o „furmanu“ (št. 741 do 747 pri Štreklju). Vozniki obstanejo v pricestni gostilni in zavijejo vanjo. Samo eden ne gre ž njimi. Mladenič je to, ki je med potjo izvedel, da njegova ljubica umira. Konja zajezdi in dirja k nji. Prišedši v njeno sobico, leže k nji, in drugo jutro ju najdejo oba mrtva.

Njeno truplo so pokopali
v žegnan grob na solnčni kraj,
njegovo truplo so pokopali
v žegnan grob v senčni kraj.

Iz njen'ga groba je izrastla
lepa bela lilija,
z njegov'ga groba je izrastla
lepa rudeča gartroža.

So nad cerkvo se sprejeli
rastli vkup v sveto nebo . . .

Tretja pesem s tem motivom na koncu ima pri Štreklju naslov „Smrt črevljarjeve ljubice“ (št. 221). Mlad črevljar sedi pri svojem delu. Med delom dobi zaporedoma tri „pošte“, da mu ljubica v gradu umira. Po tretjem naznanilu vstane in hiti v grad, a deklico najde že mrtvo. „Če s' ti vmerla zavolj mene, tudi jest umerjem zavolj tebe“, pravi in „dol je legel in umrú, dal je dušo čez Bogú.“ Naredili so dve krsti in

k pogrebu so nesli obé
tje k eni novi cerkvici.
Njo so del' na levo stran,
njega so del' na desno stran.
Ž nje je zrasla lilija,
ž njega je zrasel gajtrožč lep.
Na verh cerkve priraseta,
gori se lepo objameta
proti Očetu nebeškemu,
Sinu, Duhu svetemu.

Četrta pesem te vrste „Nevesta umrje“ (Štrekelj, št. 224) pripoveduje o deklici, ki se veseli, da bo mogla drugo jutro z ljubljenim mladeničem stopiti pred oltar. A prikaže se ji v noči mati božja in ji naznani, da bo drugo jutro umrla. Njena mati

da jo je, ko jo je še pod srcem nosila, namenila za samostan. Ko pridejo naslednje jutro svatje z ženinom po njo, najdejo jo mrtvo. Ugledavši jo zakliče ženin:

„Če si ti umèrta zavoljo mene,
naj umerjem jaz za tebe!“

Predno pa umrje, še določi, da pokopljejo enega na vzhodno, drugega na zapadno stran (cerkve), in napove sam, da bo iz njenega groba izrastla lilija, a iz njegovega vrtnica.

Izmed ostalih dveh, na srbskih originalih slonečih pesmih, je zapisana št. 246 v Beli Krajini, in je zanimiva zato, ker sta v nji združeni dve srbski pesmi iste snovi (Vuk I, 242, 244). Vuk ima pod št. 242 opombo, da jo je slišal najprej od nekega turškega cigana in pozneje še večkrat od mnogo žen in deklet, a nikoli več tako dobro ko prvič. Natisnil jo je v treh inačicah. Slovenska pesem ima nekatera mesta, ki govore za prvotnejši izvirnik. Slovenskemu motivu je morda prilagojeno nas zanimajoče mesto, ki se pri Vuku glasi:

Из момка је зелен бор никао,
из дивојке винова лозица (шт. 242).
Из Омера зелен бор никао,
из Мериме зелена борица (шт. 244).

V slovenski pesmi je to mesto izpremenjeno:

’Ž njega raste trta muškoteljna,
i ’z devoјke rožica rumena,

— prememba, ki ne odgovarja zmislju simbolike, kakor bomo kasneje videli. Brez dvoma pa so podobne slovenske verzije vplivale na naslednjo premembo:

Nesli so ju k cerkvi Marijanski,
ondi so ju skupa zakopali;
a junaka od sunca izhoda,
i devoјko od sunca zahoda.

V srbskih tozadevnih pesmih ni niti sledu o pokopavanju ob obeh straneh cerkve. — Zanimiva je kratka kajkavska pesmica št. 740 iz Selnika blizu zagorske Vinice. Oče in mati, brat in sestra branijo, da bi se vzela dva ljubimeca. Zato skleneta, da hočeta umreti. „Skupa su vumrli — skupa pokopani.“

Na grobu je zrasel
barbarik zeleni.
Barbarik se j’ ovil,
rožicu je povil.

Pesmica spominja jako na Vukovo (I, 341), ki jo je preložila Talvj na nemško (Serb. Volkslieder I, 68). Neznana beseda

je barbarik. Šulek ne pozna rastline s takim imenom. Jaz bi spravil barbarik v zvezo z maloruskim „barvinkom“ (*Vinca pervinca*), ki se nahaja v maloruskih pesmih na podobnih mestih. Tako se v neki karpatski koljadki pripoveduje, da bodo iz pepela sirotek, ki jih je mačeha umorila, izrastle tri rastline:

Perše zilejko — bižderevočok,
 druhe zilejko — krutaja mjata,
 tretje zilejko — zelenyj barvinok.
 Bižderevočok devkam do kitočok,
 krutaja mjata chlopeam na šapjata,
 zelenyj barvinok děvčatam na věnok.

(Po Sobotkovi transkripciji.)

Barvinok (zimzelen) je Malorusu radi vedno zelene barve simbol trajne zvestobe. „Zelenenkyj barvinočok“ raste skoro izključno samo za neveste, ki krase ž njim svoje ženine. Malorusko dekle imenuje svojega ljubega naravnost „zelenenkyj barvinočok“, on pa ji pravi „roža“. In pesem pravi, zakaj je neki zimzelen za družega, kakor da zemljo oklepa (zimzelen se razprostira po zemlji!) in zakaj kazak, kakor da objema svoje dekle. Barvinok je pri Malorusih in Slovakah nevestin nakit „par excellence“ in obenem tudi — nagrobni okras. Najti ga je jako pogosto na grobeh.

Zato mislim, da je barbarik ravno tako lahko kajkavski naziv cvetlice *Vinca pervinca*, kakor maloruski barvinok. Ta razlaga se prilega tudi zmislu. Pesem pravi: „Barbarik se j' ovil — rožicu je povil“, in zimzelen je rastlina, ki se ovija.

Že Jak. Grimm je izrekel domnevanje, da je v osnovi našega motiva sovražstvo dveh rodbin, ki ovira združitev dveh njunih členov¹⁾ Ista ljubezenska pravljica je to, kakor so se pripovedovale v starem veku o Pyramu in Thisbi, o Heri in Leandru, isti motiv, ki ga je porabil Shakespeare v *Romeu in Juliji* (*Montechi in Capuleti*); tudi *Tristan in Izolda*, ena najpriljubljenjših snovi romanskega in germanskega srednjega veka, sloni na istem osnovnem motivu. V osrčju Azije je domača in na najzapadnejših evropskih obalah nas srečuje. V Perziji se pripoveduje o Ferhadu, ki je ljubil lepo Armenko Širin, ženo perzijskega kralja Hozroesa, in iz obupa zblaznel. V blaznosti se je nasadil na sekiro, ki je ni bilo moči več iztrgati iz prsi. Pokopali so ga s sekiro vred, ki je zrastle iz srea v lepo granatovo drevo, zeleneč nad grobom.

Še jasneje odseva osnovna ideja našega motiva iz afganistanske pravljice. Najlepši mladenič Adam, ljubi zalo Durkhani.

¹⁾ J. Grimm, *Kl. Schriften*, III. 625.

Toda njuni rodbini se sovražita, in deklico omože z drugim. V vrtu goji dve cvetlici, ki ji imenuje po sebi in po svojem ljubem. Naenkrat usahne Adamova: njen mož je v dvoboju ranil mladeniča. Durkhani se zgrudi mrtva na tla. Ko Adam izve o njeni smrti, umrje tudi on. Iz njunih grobov izraste dvoje dreves, čijih veje se sprijemljejo.¹⁾

Srednjeveški pesniki Tristana: Chrestien de Troyes, Berox in Thomas so črpali svojo snov iz narodovih ust. Grimm je dokazal, da je povest o Tristanu in Izoldi keltska narodna pravljica, in da je njena domovina Britanija in Irlandija. Iz starobretonskih narodnih pesmi se je izločila, in obdelovali so jo imenovani francoski in za njimi nemški pesniki Eilhart von Oberge, Gottfried von Strassburg in drugi. — Pod peresom različnih pesnikov je dobila pesem različna lica, toda osnovni značaj ji je ostal nedotaknjen in naš motiv ohranjen pri vseh, izvzemši Gottfrieda, ki svoje pesmi ni dovršil.

Tristan je nečak kralja Marke kornveljskega in snubi zanj Izoldo irlandsko. Izolda je sicer njegova smrtna sovražnica, ker ji je ubil v dvoboju strica Marholda. Toda nepoznan pride k nji in dobi njeno roko za svojega kralja. Na popotovanju ju spremlja njena služkinja Brangäne, ki zvari za prihodnja novoporočenca čarobno pijačo. Iz neprevidnosti pijeta to pijačo med potjo Tristan in Izolda, in razvije se med njima vroča ljubezen. Kralj Marke ju loči s tem, da oženi Tristana z neko drugo Izoldo, a ločitev je obema smrt. V poslednjem objemu zaduši Tristan Izoldo. Kralj Marke ju pokoplje na Angleškem v enem grobu ter vsadi nad Tristanovim truplom trto, nad Izoldinim rožnat grmič. — In rastlini sta se sprijeli, „dass man sie mit keinen Dingen von einander bringen mochte“ (Büsching und Hagen, Buch der Liebe I, str. 141). — Kar se spozna v tej obliki takoj kot poznejša predelava, je to, da je treba rastline na grob šele saditi; nerazumljena simbolika se pa kaže v tem, da vsade žensko rastlino, trto, na Tristanov grob. To neskladnost je moral čutiti že Ulrich von Türheim, nadaljevatelj Gottfrieda, in jo je skušal popraviti. V njegovi pesmi najde kralj oba mrtveca v cerkvi na odru, ju pokoplje in vsadi trto „auf das reine Weib“ in rožnat grmič „auf Tristans Leib“. V starem francoskem prozaičnem romanu pa izraste sam od sebe iz vsakega groba bršljan. Ako je treba rastline šele saditi na grob, je to kasnejša oblika motiva. Bršljan spominja na prvotnejšo in popolnejšo simboliko. Da je slika plastična, zahteva namreč paralelizem našega motiva eno rastlino, ovijajočo se okrog druge. To misel vidimo natančno izvedeno že v produktu stare indijske literature: Kalidasova cvetoča in hrepeneča Sakun-

1) v. Hagen, Minnesänger, 4, str. 365.

tala toži, da jo tišči ozka nje obleka. „To je začetek tvoje dekliške dobe, ki ti dviga prsi“ ji pravi tovarišica. V očeh Sakuntale dobivajo vse cvetlice simboličen pomen. Amra-drevo ji je ženin. V slutnji, da ni daleč njen ljubi, zaliva brstečo mâdhavi-rastlino, ki se ovija okrog amra-drevesa.

Tu imamo prvotno simboliko našega motiva. Amra-drevo je drevo moškega, mâdhavi ovijavka ženskega spola. Tu je paralela med slabotnejšim, ljubečim femininom in močnejšim maskulinom točna in popolna. Potemtakem bi mogla biti osnovna forma našega motiva naslednja: Mladenič in deklica iz dveh sovražnih rodbin se ljubita. Nasilno ločena umrjeta vsled ločitve. Pokopljejo ju narazen, v dveh grobih; toda iz njunih grobov izrasteta sami od sebe dve rastlini, ki prerasteta groba in se skleneta. In sicer izraste iz njenega groba femininska ovijavka, iz njegovega močnejša rastlina moškega spola.

Od te osnovne oblike pa so se različni narodi v svojih narodnih proizvodih različno oddaljili. V mnogih verzijah pokopljejo ljubimca že v skupen grob, in pogosto rastline ne izrastejo same, ampak jih je treba šele saditi. Glavno preinačbo pa vidim v tem, da eden ljubimcev (po navadi mladenič) sam zakrivi ločitev. Ta znak se mi zdi tako pomemben, da kaže po njem vse sèm spadajoče pesmi deliti v dve skupini: V prvi ločijo ljubimca druge osebe, v drugi ima ločitev mladenič na vesti. Na prvi pogled se sicer zdi, da je nasilna ločitev od strani neke tretje osebe v našem motivu tako neobhodna, da brez nje motiv izgubi svoj zmisel; kajti cvetlice se ravno zato združijo po smrti nad ljubimcema, ker sta morala v življenju biti ločena. Res je v tem osnovna črta paralelizma. Toda narodna fantazija si je znala pomagati tudi tam, kjer je nasilna ločitev odpadla, in opravičiti združitev nad grobovi. In baš to, da je mladenič sam zakrivil ločitev in s tem tudi smrt ljubice, ki je umrla od žalosti, baš ta okoliščina je dala simbolični združitvi cvetlic sicer čisto drugačen, ali povsem primeren pomen. V tem slučaju se mladenič tako zgrozi nad svojo krivdo, da na mestu umrje in s svojo smrtjo poravnava krivdo, ki jo je deklici prizadel. Cvetlice, ki izrastejo iz groba in se strnejo nad njegovim in ljubičinim grobom, obrazijo njegovo ljubezen, ki vkljub ločitvi ni bila docela ponehala; vsled tega postane njegova nenadna smrt tudi psihologično verjetnejša. Obenem pa izražajo proti nebu rastoče cvetlice misel, da je mladeniču krivda odpuščena, kar se v naših nar. pesmih izrečno povdarja. Na pr.

Rasti ste na kvišk začele
do verh cerkve in naprej,
verhu cerkve se objele,
zrastle gori v svetli raj.

ali:

Na vrh cerkve prirasteta,
gori se lepo objameta
proti Očetu nebeškemu,
Sinu, Duhu svetemu.

Ena inačica pravi celo naravnost:

Wan z ȳraba sta se zdrli,
sta pa w nebiša šli.

Mislim, da mi je javaljne treba dostavljati, da je to poslednje mesto dokaj recentno.

Slovenske pesmi, ki sem poprej govoril o njih, spadajo vse, razen male kajkavske (Štrekelj, št. 740) v tu označeno drugo skupino. Značilna črta te skupine je to, da mladenič sam zakrivi ločitev, in izraz spoznanja te krivde so verzi, ki se ponavljajo skoraj v vseh inačicah:

Če si ti umrla zavoljo mene,
jaz umrjem zavoljo tebe.

Naslonitev na drugo skupino in morebiti spomin na starejšo, ne tako religiozno prikrojeno, pa baš radi druge bolj versko zaokrožene oblike pozabljeno verzijo slutim v št. 726. V tej pesmi se nahajajo verzi, označujoči drugo skupino:

Ti si vmerla za mvo volj,
jes vmerjan za tvojo volj;

obenem pa tudi verzi, ki so po mojem mnenju značilni za prvo skupino:

Tuka vidite sdej vsi ludi,
da sta si od Boga všafana,
od hudah ludi razšajdana.

Prva dva verza se čisto skladata z zmisлом pesmi „O študentu“, ki je zapustil svojo ljubico, zadnji trije ne. Verzi, kakor ti trije, se nahajajo v narodnih pesmih drugih Slovanov, ki imajo pesmi našega motiva skoraj izključno samo iz prve skupine. Prim. Vuk I. 341:

Мајка не да, да се драги љубе,
већ растави и мило и драго.

ali 343:

Ту се туку додве старе мајке
и проклињу и старо и младо,
ко растави и мило и драго.

V srbohrvatskih verzijah preprečijo združitev navadno starši, toda ne iz rodbinskega sovraštva, ampak iz ekonomičnih ozirrov. Mrtva ljubimca polože skupaj v en grob:

Ту ми ливи гробак ископаше,
поред Јеле Иву укопаше,
кроз земљицу руке саставише,
а у руке румену јабуку,
нек се знаде, да су драги били.

ali:

У једну и раку саранише,
кроз сандуке руке саставише,
и у руке зелене јабуке.

Rastline, ki izrastejo nad grobovi, odgovarjajo v nekaterih srbohrvatskih pesmih popolnoma gori označeni osnovni formi:

На Момпру зелен бор никао,
на Гроздани винова лозица.

ali:

Из момка је зелен бор никао,
из дивојке винова лозица.

Bor je moško drevo, vinova lozica ženska, šibkejša rastlina, ovijajoča se po deblu. V št. 341 pri Vuku pa se je vinova lozica umaknila „rožici“, in v tem je zapopadena nova simbolika. Roža je namreč splošno priljubljen simbol ljubezni. Zanimivo je tozadevno mesto v št. 345. pri Vuku:

Из Омера зелен бор никао,
из Мериме зелена борика.

Boriko je citiral Vuk v slovarju samo s tega mesta, a ni razložil, kaj da pomeni. Iz simbolizma našega motiva pa izhaja jasno, da ne more biti borika nič drugega, kakor femininum od maskulina bor. Tudi Slovenec razločuje lipo od lipoveca s povdarkom različnosti spola.

V bolgarski narodni pesmi izrasteta pred belo cerkvijo iz groba mladega Marka dva topola, iz groba Cvetine, pokopane za cerkvijo, izraste vinska trta; nad cerkveno streho se združita topola s trto. — Zlasti pogosto se nahaja naš motiv v ruski narodni pesmi. Malo- in velikoruske pesmi spadajo vse v prvo skupino, kajti ljubimeca loči navadno hudobna mati, včasih pa ju celo zastrupi. Tipična je naslednja verzija iz vilenske gubernije:

Паѣхау сынокъ ажъ на Украину,
туда паѣхау не аженушишь;
адуль прѣхау аженушился.
Ой вышла маца ихъ пераймаца,
сына витала чрвѣнымъ виномъ,
а нявѣсту бѣлой атрутой.

Сынъ вина ня піў на каня узліў,
 бялую атруту нявѣста выпила.
 Ня умѣла маці насъ пираймаці,
 умѣй же маці насъ пахаваці.
 Сына убрала у тонкую китайку,
 а нявѣсту у тоўстую рагожу.
 Сына вязла шесцьми канямы,
 а нявѣсту сляпой кабылой,
 сынъ хавала пярядъ касціоломъ,
 а нявѣсту ажъ за касціоломъ;
 на сына магилъ вырость яворъ зялоны,
 а на нявѣстки бѣлая бяроза.
 А расли, расли да и нахилулисѣ,
 у мѣста вѣршочки зраслисѣ.

(Пѣсни жителей Виленской губернии Киркова в Этногр. Сбор. III. 218.)

Inačica te pesmi, zapisana v Galiciji se nahaja v Чтенія-х зв. IV. str. 187. Mati pokoplje

Сына Василя підъ оконцями,
 а невісточку підъ воротцями;
 zrastla pa sta:

На сыноскови явіръ зелененкій,
 на невістоці біла березонька;
 береза росте розрастаеся,
 листъ до листонька привертаеся;
 а явіръ росте, розрастаеся,
 листъ відъ листонька відвертаеся.

Namesto breze stoji včasí v maloruski pesmi topola (ženskega spola); tako pri Kostomarovu 50:

стали-жь ихъ могили та красуватися,
 ставъ явіръ до тополі та прихилятися.

V madjarski pesmi živi v tem motivu celo nekak spomin na pravljico o Heri in Leandru. Samo, da se v nji oseba, ki je luč ugasnila ali premestila na nevaren kraj, ne imenuje. Pesem ima pri Carneriju (Ungarische Volkslieder und Balladen 29) naslov: Die Königskind. Kraljičina na Donavi povabi sosednjega kraljeviča na prejo. V noči naj bi preplaval reko; za cilj mu obljubi ona zažgati v grajskem vrtu baklo. A kraljevič utone v reki, in naslednjega dne ga izvlečejo potapljavci mrtvega iz nje. Prinesó ga v sobico kraljičine, ona se zgrudi nanj in umrje.

Und man ließ dem einen machen
 einen Sarg vom weißen Marmor,
 und man ließ dem andern machen

einen Sarg vom rothen Marmor!
 Und in einem Blumengarten
 wurden beide sie begraben.
 Auf den einen ward gepflanzt
 eine weißgestreifte Tulpe,
 eine völlig rothe Tulpe
 auf den andern ward gepflanzt.
 Und die Seelen der Verliebten
 wurden Tulpen voller Leben,
 welche schweigend wachsen thaten,
 bis sie konnten sich umschlingen.

Tu vidimo simbolizirano ljubezen samo v beli in rdeči barvi (devica in mladenič), opuščen pa je spol evetlie in vse drugo, kar spada v osnovno formo motiva. V novogrški baladi izraste nad mladeničem trst, a nad deklico cipresa: ako veje burja, se nagiblje cipresa, a pod zefirom se kloni trst (Kind, Anthologie neugriech. Volkslieder S. 17). Portugiška romanca pripoveduje o grofu Nillu, ki je bil pri kralju v službi. Kraljeva hči se zaljubi v grofa, ki ji vrača ljubezen z isto strastjo. To izve kralj in dá Nilla umoriti. Kraljičina umrje od bolesti. Pokopali so:

ihn am Eingang in die Kirche,
 sie am Fuss des Hochaltars.
 Sprießt Cypresse aus dem Eimen,
 ein Orangenbaum aus dem Andern,
 wächst der eine, wächst der andre,
 küssten sich mit ihren Spitzen.

Kralj dá obe drevesi posekati, in kri se pocedi za sekiro iz drevesnih ran (Wolf, Proben catalanischer und portugiesischer Volkspoesie v „Sitzungsberichte“ dunajske akad., zv. XX).

Iz premnogih paralel, spadajočih v prvo skupino hočem navesti še švedsko pesem o „mali Rozi“. Zanimiva je zlasti zato, ker izrastejo v nji kakor v slovenskih — iznad groba roža in lilija. Pesem navaja Koberstein v svoji razpravi „Über die in Sage und Dichtung gangbaren Vorstellungen von dem Fortleben ab-geschiedener menschlicher Seelen in der Pflanzenwelt.“¹⁾ Mala Roza je služila pri nekem kralju za deklo. S kraljevim sinom se zaljubita drug v drugega. Toda kraljeviča pošlje kralj v tujino, Rozo pa prisili vzeti drugega. A mladenič se vrne in na morskem bregu umrjeta ljubimca. Oče ju loči tudi pri pokopu in ju dá položiti v dva oddaljena groba. Iz grobov pa so izrastle lilije in rože in se sprijele:

Es wuchsen Lilien auf beider Grab,
 sie wuchsen zusammen mit jedem Blatt.
 Und beider Mund eine Rose entspross,
 sie wuchsen zusammen in Haines Schooß.

¹⁾ Weimarisches Jahrbuch I, 73—100.

V neki bretanjski pesmi izrasteta nad grobom hrasta. Orjaško drevo obrazi veliko moško zvestobo, ki je junak ni prelomil navzlic zapeljivim besedam vile. Mladi Nanu pride v vilinsko špiljo; vila ga zahteva za moža, ako se ji ne uda, mora v treh dneh umreti. Mladi Nanu je šele leto dni oženjen in odkloni vilo. Zato mora umreti. Ko izve žena, da je mož mrtev,

auf beide Knie fiel sie drob
und nimmermehr sie sich erhob.
Da war's zu schauen wunderbar,
als jener Tag vorüber war,
in einem Grabe lag das Paar.
Da wuchsen aus der neuen Gruft
zwei Eichen mächtig in die Luft.
Auf ihren Zweigen wonniglich
zwei weiße Tauben schnäbelten sich.¹⁾

Slovenska pesem pravi, da so cvetlice v nebo rastle, ali da so se celo iz zemlje izdrle in v nebesa šle. Tu vidimo podobno, kakor se zdi, samo zapadno evropsko verzijo: Duši ljubimcev se izpremenita v dva goloba; tako se konča tudi portugiška, odspred navedena romanca:

„Haut mir ab die beiden Stämme“,
rief der König, — es geschah.
Edles Blut entspross dem einen,
Königsblut dem anderen Stamme;
und geboren aus dem Blute
ward ein kosend Taubenpaar.

Kakor rečeno, spadajo slovenske pesmi razen dveh na srbohrvatskih originalih slonečih v drugo skupino. Mladič v njih sam zakrivi ločitev. Samo št. 221, Smrt črevljarjeve ljubice, ne spada na prvi pogled v nobeno skupino. Kajti v tej obliki, kakor je pesem zapisana, se vzrok smrti dekličine sploh ne omenja. O kaki nasilni ločitvi ne more biti govora. Črevljar dobi tri pošte, da mu ljubica umira, on hiti k nji in jo najde mrtvo. Moglo bi se reči, deklica je zbolela kakšne naravne bolezni in umrla, in narod je hotel z mladičovo smrtjo in končnim simbolom povečati lepo ljubezen. Toda nahajata se dva značilna verza v pesmi, ki kažeta, da pesem ni ohranjena v prvotni popolni obliki:

Če s' ti umerla zavolj mene,
tud jest umerjem zavolj tebe.

Zaradi teh dveh verzov moramo pesem prišteti v drugo skupino. Nastane samo vprašanje, v čem je treba iskati mladičovo krivdo. Jaz mislim, da se ne motim, ako rečem, da je bila

¹⁾ Keller u. Seckendorff: Volkslieder aus der Bretagne, št. 2.

deklica od mladeniča spočela in umrla na porodu. Paralele so mi sicer na razpolago samo iz nemške narodne pesmi. Ali meni se vse zdi, da so na naše pesmi s tem motivom vplivale nemške verzije. Že imena so sumljiva: Anzer (morebiti Anzelj?), Sidonija, Suzana niso obična slovenska imena. Vendar mi dosedaj ni bilo mogoče najti slovenskim pesmim povsem odgovarjajočih nemških verzij. Kočevske, ki jih navaja dr. Hauffen v svoji knjigi „Die deutsche Sprachinsel Gottschee“, sloné deloma na slovenskih, deloma pa že ovajajo hrvatske (belokrajnske) nijanse. Tako odgovarja kočevska „bainrâbø“ popolnoma hrvatsko-srbski „vinova lozica“. V ostalem pa se povsem krije pri Hauffnu št. 59 „Dar jungø puø“ z našim „mladim črevljarjem“. Fant dobi sporočilo, da mu je ljubica na smrt bolna. Ko prihiti k nji, jo najde že mrtvo. Umrje, in pokopljejo ju drugega poleg drugega:

Žai pøgruobønt an jêdr žaitn kîrhlain oins na.
 Aus imon št gøbokšøn a šëanai bainrâbø,
 aus ir išt gøbokšøn a šëanai guertnroažø;
 žai hent aufgøbokšøn in kîrhlain ans oart na,
 žai wosønt ži umar (umfassen sich) oins in dos ondø,
 glai biø ži cbei liäbai gøliäbønt hont na.

Nemška paralela za tako umevano pesem, kakor jaz mislim, pa bi bila pri Uhlandu (Alte hoch- und niederdeutsche Volkslieder I, 97): Deklica je spočela od viteza in umrla na porodu. Vitez je prihitel k nji, in ko jo je zagledal:

Er zog heraus sein blankes Schwert
 und stach sich in sein Herze:
 hab' ich dir geben Angst und Pein,
 so will ich leiden Schmerzen.
 Man legt den Ritter zu ihr in Sarg,
 verscharrt sie wohl unter die Linde,
 da wuchsen nach drei Vierteljahrn
 aus ihrem Grab drei Lilien.

Zanimanja vredne so tudi te tri lilije. Doslej sem našel lilije na grobu razen v švedski narodni samo v nemških pesmih. Prim. pri Uhlandu:

I , 93: Es wuchsen drei Lilien auf seinem Grab;
 I , 105: Es wuchsen drei Lilien auf ihrem Grab;
 I , 122: Es stund bis auf den dritten Tag,
 da wuchsen drei Lilien auf seinem Grab.

A tudi v kočevski pesmi (Hauffen, 63) „Hanžl jung“, ki misli o nji Hauffen, da je potekla iz slovenske o vozniku, se omenjajo samo lilije. Njen konec se glasi:

„Pištu gøštuorbn bëgn mainr,
 žo štirb i bëgn dainr.“
 Žai pøgruobnt an jêdr žaitn dr kîrhn oins.
 Inin (hinein) hont žai gøžect cbean liljenštek.

Žai hent aufgəbokšən ibrs kīrhle hoh,
 biə žai ôbn enondr hent kām,
 dort haužənt (halsen) žai ži unt pužənt žai ži,
 aus (als) biə eboi bīrklohə kōnlait (Eheleute).

Prva dva gori navedena verza, ki sta tu očitno naravnost prevedena iz slovenščine, se ponavljata v podobnih oblikah v mnogih nemških pesmih, in samo še v dveh lužiskosrbskih, od katerih pa je nastala ena gotovo pod nemškim vplivom. Prvo sta zapisala Haupt in Schmalzer (Volkslieder der Wenden 47) pod naslovom „Lubosé až do smieršči“. Tu sloveta ta dva verza:

Jo wyn umfeł mo jog' dla,
 cu ja humfeš jogo dla.

Drugo navaja v nemškem prevodu Koberstein (l. c. 78) z naslednjim koncem:

„Bist du gestorben meinethalb,
 will deinethalb ich sterben.
 Begrabet uns zusammen nun,
 wo sich die Wege kreuzen.
 Stellt hin auf mich das blanke Schwert,
 setzt hin auf sie die Raute.“ — —
 Je mehr die liebe Sonne schien,
 je mehr das Schwert dort blitzte.
 Je mehr der Regen nieder fiel,
 je mehr dort wuchs die Raute;
 auf ihr erwuchs ein Zweigelein
 und auf dem Zweig ein Blättchen,
 und auf dem Blatt das Schriftelein,
 sie wären beid' im Himmel.

Poprej smo slišali o dveh golobih, rojenih iz drevesne krvi nad grobom ljubimcev, tu se govori o pisavi na listju. To popisano listje nosi tudi nemški značaj. S tem seveda nečem reči, da je tako naziranje nastalo pri Nemcih — spominja se že v starogrški pravljici: iz Ajantove krvi je izrastla cvetlica z zlogom *zizi* v čaši, na robu studenca, ki je končal v njem lepi Narcis, je izrastla cvetlica ž njegovim imenom — ali razvili so to naziranje zlasti Nemci v srednjem veku literarnim potom. Nemška legenda iz XIII. stoletja pripoveduje o vitezu, ki je šel na stara leta v samostan. S svojim okorelim spominom se ni mogel naučiti več kakor dve latinski besedi: „Ave Maria“. Po njegovi smrti pa se je bralo na lilijah njegovega groba na vsakem listu: „Ave Maria“. (Prim. Prešernov sonet: Ni znal molitve . . .)

Iz knjig je prešel ta motiv med narod. Prim. narodne pesmi pri Uhlandu I. 277 (Darauf da stund geschrieben — er wär' bei Gott geblieben), Erku in Irmerju (Die Volkslieder mit Singweisen 2, 68: Und unter der mittelsten [Lilie] stund geschrieben — das Mädchen wär' bei Gott geblieben), Des Knaben Wunder-

horn I, 53 (Es stund geschrieben auf den Blättern da — beid' wären beisammen im Himmel).

Pisava na listju v lužiški narodni pesmi je torej najbrž nemškega izvora; ž njo pa tudi verzija sama z značilnimi stih (v Kobersteinovem prevodu):

Bist du gestorben meinethalb,
will deinethalb ich sterben.

S temi stih se krijejo tozadevni slovenski dobesedno. Iz tega izhaja, da je vsa oblika slovenskih pesmi tega motiva nastala pod nemškim vplivom. — Zanimivo je še opozoriti na rastline, ki jih imajo različni narodi v tem motivu. Rus vidi na širnih planjavah svoje zemlje samo drevesa (javor, topol, brezo), bilje je premajhno, se takorekoč izgubi v ogromnem razmerju obdajajoče ga prirode, zato je redko v njegovih pesmih. Za severne narode je značilen hrast, Španci ljubijo ciprese in oranže, najpogostejše njih spremljevalke; Grku služita v tem paralelističnem naziranju trst in cipresa, Madjaru tulpa; Jugoslovan (izvzemši Slovenca) ima vedno pred očmi vinsko trto; lilija in roža — ta dva od cerkve razširjena simbola čistosti in ljubezni — pa živita v duševnem žitku Nemca in — Slovenca, dokaz, kako globoko je zasegel v slovensko narodno dušo vpliv sosednega nemškega elementa, in kako se je vselila v mišljenje obeh katoliška cerkev, izednačujoč vse, celó najbolj preke etnične in osnovne razlike obeh plemen.

Videli smo, da leži naš motiv v psihiki skoro vseh narodov. Narodna duša pa je fluidum, ki mu je prevodnik i križajoča se kri i geografična i klimatična bližina. Ako so ti pogoji dani (in dani so vedno pri sosedih, ki jih ne ločijo previsoke gore ali preširoke puščave), si postaja dejanje in nehanje duševnega življenja obeh narodov podobnejše, podobnejši postajajo produkti obeh etničnih psih. V takih slučajih lahko govorimo o medsebojnih vplivih. V drugih slučajih, ki ni v njih omenjenih pogojev, pa so vendar sličnosti v proizvodih, moramo govoriti o enakih psihičnih procesih vseh ras. Ako zasledujemo naš motiv pri vseh navedenih različnih narodih, ki niso nikoli bili pod medsebojnim vplivom, pridemo do zaključka, da morejo nastati nekatere poetične formule, prispodobne, simboli in metafore iz enakega dušnega razpoloženja, takorekoč na osnovni, prirodni, vsem narodom skupni, recimo človeški psihični črti. Glede na naš motiv pravi dobro duhoviti Gustav Meyer: „Die Bitte des sterbenden Mädchens, eine Blume auf ihr Grab zu pflanzen, ist so natürlich, dass man aus dem Vorkommen dieses Motives bei verschiedenen Völkern keinen Beweis gegen die Ursprünglichkeit desselben da oder dort schmieden kann. So ist auch die

über das Grab hinaus dauernde und wirkende Liebe gewiss ein allgemein menschlicher Gedanke.“¹⁾

Naš motiv se nahaja skoro pri vseh narodih, nastal je samostojno, vplivi so bili mogoči samo pri sosednih narodih in samo na formo. Ako pokopljejo ljubimca na obeh straneh cerkve, in se drevesa ali cvetlice nad streho združijo: v pesmi iz vilenske gubernije, v bolgarski in v slovenskih pesmih, v nordiškem spevu o Tristanu in Izoldi, kjer izrasteta na straneh cerkve hrast in lipa, objemajoč se in pogovarjajoč se nad cerkveno streho — pomeni to samo to, da so v najrazličnejših krajih mrličje ob cerkvah pokopavali. In ko čitamo v znani škotski narodni pesmi pri Herderju (Volkslieder 124):

Schön Gretchen begrub man unter dem Chor,
lieb Wilhelm oben hinten,

v neki angleški, ki jo je prevela Talvj (v svojem spisu „Versuch einer geschichtlichen Charakteristik der Volkslieder germanischer Nationen 139):

In der Marienkirche begrub man ihn
und sie im Marienchor,

zraven tega pa tudi v slovenski o „študentu“ (v inačici, ki sem jo zapisal sam v svojem rojstnem kraju, na Vinicah pri Sodražici):

In jo pokopajte
pod le-ta cerkveni prag;
mene pa pokopajte
konec kora vél'cega, —

moremo samo reči, da so mrličje pokopavali tudi v cerkvi, tako na Angleškem kakor na Slovenskem.

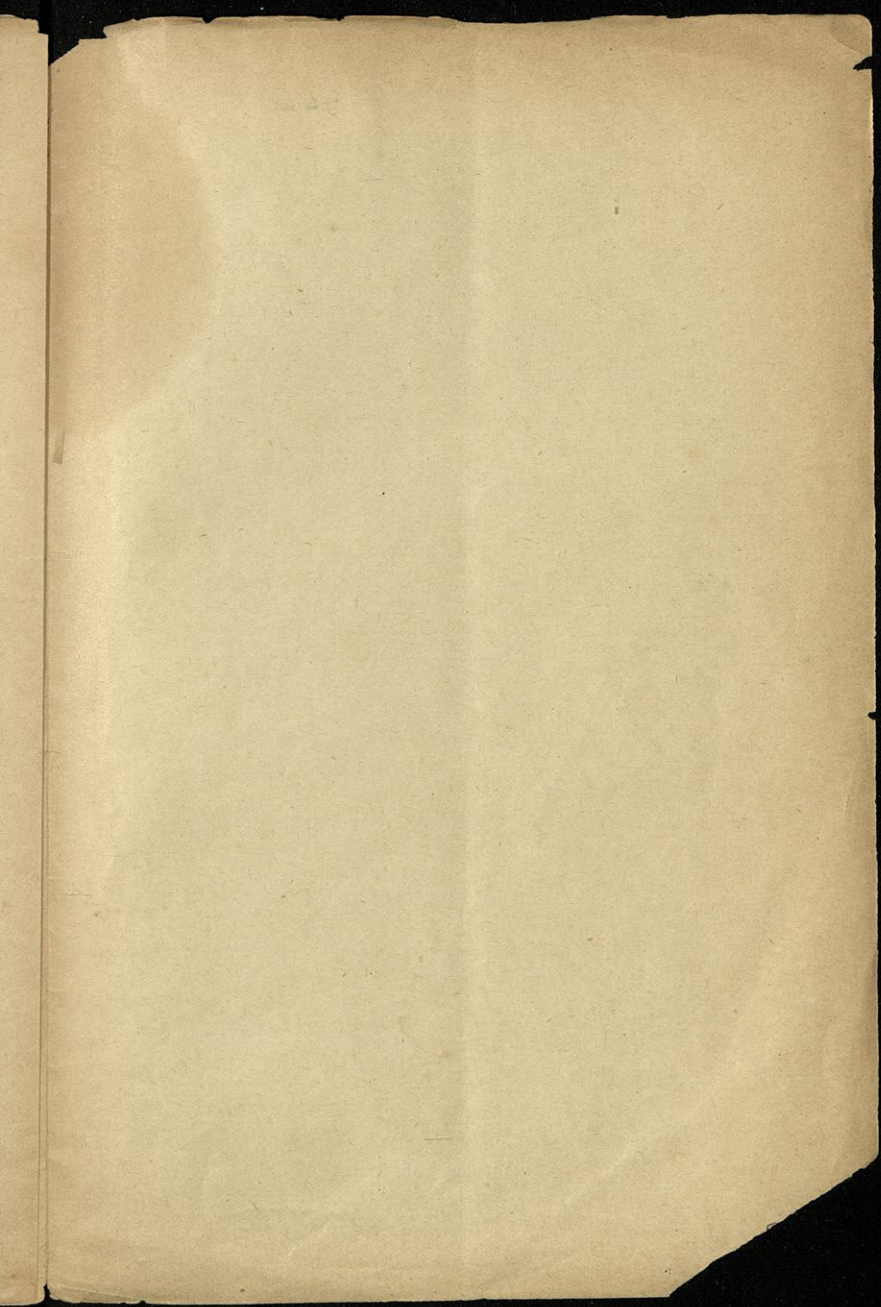
Kar se tiče oblike narodnih pesmi, poetičnega orodja so si sosedni narodi mnogo izposojevali, vendar tudi glede forme ni vselej lahko reči: to pripada temu, to onemu narodu. — Ako si predočimo psihologični postanek različnih prispodob, pesniških rečenic in tudi naziranj, ne bomo videli s Hauffnom v našem motivu „ostankov davne vere v preseljevanje duš“. To bi se reklo dva brata izvajati drugega od drugega. Vera v preseljevanje duš je istotako nastala iz psihologično-paralelističnega naziranja kakor naš motiv. Še neverjetnejše pa je, kar trdi Koberstein, da je naš pri vseh narodih razširjeni motiv prastar spomin iz indogermanske domovine. Pred dobrim pol stoletjem so šli s preiskavanjem indogermanske prastarine predaleč. Westphal je mislil celo, da je našel indogermanski metrum!! Sedaj je to stališče za nami; mi vemo, kakor pravi Veselovskij,²⁾ da morejo iz enakih psihičnih procesov nastati enaki rezultati. In te rezultate

¹⁾ G. Meyer, Essays und Studien II. 56.

²⁾ Три главы изъ истор. поэтики, str. 183.

vidimo nastajati v poeziji še danes prav tako, kakor pred stoletji. Kakor prvotni pesnik, pušča tudi sedanji poet svojemu duhu svobodo, vračajoč se pri vstvarjanju v prvotno naziranje in gledanje stvari, ki žive v njem in okrog njega (Świentochowski). Dobro je torej rekel Rémi po povodu modernih simbolistov: Priroda se napolnjuje z alegorijami in miti; vrnile so se vile, ki se je zdelo, da so bile umrle, pa bile so se samo skrile, in glej, zopet so tu, vile poljske, vile brazd in gozdov . . . one, ki jih srečujejo včasih kmetje pri žetvi v senci bilk; vila, ki so jo bili pozabili povabiti, ko se je rodil Oberon . . . vile življenja in smrti, ki gospodarijo z našo usodo, ki žive in počivajo v naši duši. Vrnile so se nekoliko bolj pedantske, če hočete, učenejše: saj vendar ni mogoče brez kazni ali brez koristi preživeti dobo znanosti in pozitivizma. A prostornost simbolov je naslednja: forma so, služeeča za izražanje neznanega, in menjajo se samo toliko, kolikor pozitivne znanosti opredeljujejo in razvijajo naše razumevanje skrivnostnega.“

STUDIJSKA KNJIŽNICA V MARIBORU

54413